

siglo XIX) y fruto del asentamiento de familias portuguesas procedentes de lugares cercanos a la frontera. Esa procedencia se demuestra en los rasgos del portugués hablado en las tres aldeas, ya que coinciden con los que presenta la actual variedad dialectal alto-alentejana de las localidades portuguesas próximas.

Por último, en el apartado titulado «La lengua portuguesa en la documentación fronteriza de la Orden de Alcántara durante la Edad Media», se transcriben y analizan siete documentos redactados entre finales del siglo XIII y finales del siglo XIV como ejemplos de los tres tipos de textos que contienen rasgos portugueses o galaico-portugueses y que se identifican en la *Colección Diplomática Medieval de la Orden de Alcántara* (documentos escritos en gallego antiguo, en portugués arcaico y en variedad híbrida luso-castellana o castellana con lusismos).

En conclusión, nos encontramos ante una obra imprescindible para conocer, en un acercamiento objetivo, las variedades lingüísticas extremeñas de la frontera con Portugal, unas variedades que, además, son las que mayor interés despiertan actualmente en los especialistas en las hablas populares de Extremadura. A diferencia de lo que sucede en el resto del territorio regional, donde la castellanización ha barrido casi por completo la antigua diversidad dialectal, tanto la *fala de Xálima* (y en especial esta) como el portugués rayano (en un estado más precario) se conservan con el suficiente grado de vitalidad a comienzos del siglo XXI como para que todavía se puedan llevar a cabo estudios monográficos tan provechosos como el que hemos reseñado en estas páginas.

José Antonio GONZÁLEZ SALGADO
Campo Arqueológico de Mértola

COLOMINA, Jordi (2021): *La llengua de sant Vicent Ferrer*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2 vol.: *Estudi lingüístic + Diccionari integral, 1220+1061 p.*

L'aportació que tinc el gust de ressenyar en aquesta nota significa la culminació d'una línia d'estudi perfectament representada per dos treballs que Jordi Colomina mateix ha presentat en aquests darrers anys: el primer, amb el títol de «La llengua dels sermons valencians de sant Vicent Ferrer» (Colomina 2019) i, el segon, «Les llengües dels sermons vicentins» (Colomina 2021).¹ El que aleshores era una visió completa però condensada, compartida entre tots dos estudis, ací, en *La llengua de sant Vicent Ferrer*, es desplega seguint un esquema, com veurem, omnicomprensiu i summament detallat, que resseguiré i llegiré —ho vull deixar ben clar d'entrada— no des de la perspectiva d'un especialista en història de la llengua —no ho soc—, sinó des de la d'algú que s'interessa, des de ja fa algun temps, per la predicació vicentina i, per tant, mira i comenta l'aportació de Colomina com l'*instrument* —heus ací el mot exacte— que vol ser per a la recta intel·lecció dels sermons de l'illustre dominic.

D'entrada, voldria cridar l'atenció sobre l'opció per «de sant Vicent Ferrer» com a complement del substantiu «llengua» en el títol de l'estudi ací atès. La veritat és que la llengua estudiada tan meticulosament no és exactament la de Ferrer, si entenem aquesta afirmació en un sentit restringit i literal, sinó la de la seva predicació, que no és ben bé el mateix, com fa bé d'explicar Joan-Rafael Ramos (p. 13),² vicepresident de l'AVL i professor de la UV, en el pròleg inaugural de l'obra. Convé recordar que els sermons en han pervingut fixats després d'un procés de configuració complex i sotmès a diverses influències i, per tant, no hauríem de creure que la llengua dels sermons vicentins, tal com ens han arribat, reflecteixi amb exactitud mil·limètrica el català emprat per Ferrer en el moment en què els pronuncià.

1. L'aportació de Colomina (2021) és inclosa en *Vicent Ferrer. Projectió europea d'un sant valencià*, publicació —coordinada per Albert G. Hauf i Francisco Gimeno— nada al caliu de la commemoració vicentina de l'any 2019, ressenyada per mi mateix (Ysern 2023).

2. Totes les remissions a pàgines pertanyen al volum I, dedicat a l'estudi lingüístic. Quan em refereixi a pàgines del volum II, la referència anirà precedida de la indicació «*Diç.*».

Entre la seva veu —perquè els sermons són peces orals— i la nostra lectura hi ha tot un equip de col·laboradors —de reportadors— que influeix en el resultat final.³

Per descriure el que és aquesta aportació, res millor que recórrer als mots de l'autor mateix, quan intenta situar-la en el context dels estudis sobre la llengua de fra Vicent. Llavors posa en evidència que, de fet, són molt pocs els treballs dedicats a descriure i analitzar la llengua de la predicació vicentina: hi ha, sobretot, el gran precedent del *Vocabulari de sant Vicent Ferrer* publicat per Gret Schib el 1977 i un parell d'estudis deguts a Josep Carlos Lainez i Emili Casanova. De fet, arriba a remetre a una síntesi meua sobre els estudis dedicats a l'il·lustre dominic en què jo mateix incidia en la mancança d'un vocabulari complet, un lèxic lematitzat centrat en els sermons vicentins.⁴ Val a dir que no m'esperava, quan, innocentment, redactava aquella frase, que anys a venir hauria de rebre una resposta de més de dues mil pàgines...! Dues mil pàgines la finalitat de les quals descriu l'autor de manera molt senzilla (p. 28-29): pretenen omplir els buits informatius detectats al respecte de la llengua de la predicació vicentina tot oferint «un estudi sobre la morfologia, la sintaxi i el lèxic» —que correspondria al primer volum— i «un diccionari integral del lèxic i la fraseologia vicentina» —que seria el segon volum de l'obra. No ens enganyem, però: els dos paràgrafs que sintetitzen els objectius que es proposa Colomina descriuen un projecte senzillament colossal, que es desplega tot seguit en un «Índex general» de seixanta-cinc pàgines (I, p. 1155-1220) —que té una versió resumida en l'«Índex» inicial (p. 6-8).

Colomina obre el seu estudi amb una acurada descripció del *corpus* de partença. Així, a la introducció (p. 25-53) revisa tot el conjunt de sermons en català, la major part d'ells procedent de la Seu de València —editats per Sanchis Sivera i Gret Schib—, als quals afegeix els donats a conèixer —editats o no—, al llarg del temps, per Manuel Betí, Felip Mateu, Josep Perarnau, etc. Sumant tots aquests esforços, arriba a determinar que «disposem, doncs, de vora tres-cents sermons vicentins valencians, 291 en concret» (p. 26), als quals —adverteix— caldria afegir «els sermons catalans de Marsella [...] alguns dels quals podrien ser de sant Vicent» (ibídem). Tampoc no deixa fora de la seva atenció les frases en català que apareixen en els sermonaris llatins, dels quals declara haver despul·lat cinc.

Delimitat el corpus, doncs, Colomina comença a atendre individualment els elements que el componen, tot descrivint-ne les característiques més cridaneres des d'un punt de vista filològic. Para especial esment en els manuscrits de la Seu de València: el de la Quaresma de 1413⁵ i els manuscrits 276-279. Del primer, posem per cas, després de constatar que es deu a dues mans, remarca els aspectes fonètics més interessants, incidint particularment en aquells que individualitzen uns testimonis enfront d'uns altres —per exemple, «la geminació de la velar sorda només es dona en el manuscrit de la Quaresma» (p. 30), com documenta amb *setgle, jutglar, setglar*, etc.— o que es poden considerar trets dialectals típicament valencians, ni que siguin més o menys incipients, com ara determinats ensordiments de sibilants palatals i confusions entre palatals (p. 31): *desixau* ('desitjau'), *puxa* ('puja'), *puxen* ('pugen'), etc.; o l'aparició del grup *-llg-* en *cullguen* ('culguen'). També s'atura l'autor en les característiques morfològiques i gràfiques (p. 33-34) i fins i tot en les errades de lectura de l'editor de la Quaresma, Josep Sanchis Sivera (p. 34-35). I és ací on Colomina comenta una paraula que m'interessa: identifica la forma *encuxats* com una mala lectura per *entuxats*, sinònim del verb «emmetzinar» —vinculat a la família del verb «intoxicar». Quan vaig traduir al castellà el sermó «*Fortis armatus custodit atrium suum*», ja vaig ensopegar amb aquest vocable (Ysern 2015: 257-258, n. 639). Crec que la solució que proposa l'autor és correcta quant a la confusió entre els grafemes *c* i *t* —possibilitat que jo no havia tingut en compte—, però el significat que proposa em sembla encara dubtós. Primerament, els parells de mots units per una copulativa, com ací *encebats e entuxats*, solen formar-se a partir de sinònims. Si acceptàvem —encara

3. Vegeu, en aquest sentit, l'estudi de Martínez (2019), òptima descripció del complex fet de la reportació al qual em refereixo. No m'hi estendré més per no desviar-me del que ha de ser el centre d'aquestes pàgines.

4. No detallem ací les referències bibliogràfiques citades per Colomina, allistades en la bibliografia del seu estudi, a la qual remetem.

5. Colomina l'associa (p. 29) a la signatura 276, però hauria de ser la 273, antiga 275, com bé fa constar en la taula d'abreviatures inclosa (p. 21).

que tampoc no sigui del tot clar, com indico en la n. 639 de la meua traducció— que el primer element vol dir ‘subjectat per la nou de la ballesta’, el segon hauria de tenir un sentit semblant. A més a més, la ballesta era coneguda per la força amb què colpejaven els seus viratons, capaços de foradar armadures. No fa gaire sentit imaginar-se que calgués emmetzinar els cairells per incrementar llur efectivitat —i no he sabut trobar informació que indiqui que tal acció fos pràctica habitual. Potser el seu significat caldria veure'l relacionat amb un mot com *entuiñar* (*DCVB*, s. v., segona entrada), un tecnicisme que al·ludeix precisament a la subjecció. Certament, es refereix a «fer biaix per la part interior al fons d'una bóta perquè entri al galze de les dogues», però la clau em sembla que és la idea d'immobilitzar una peça mitjançant una altra —com el cairell retingut per la nou de la ballesta. Crec que el significat va, probablement, més en aquesta direcció que no pas en la de ‘viratò emmetzinat’.

En qualsevol cas, la meticulositat amb què Colomina revisa les fonts emprades per al seu treball el mena a considerar també la influència de la llengua parlada pel transcriptor o editor o, fins i tot, del possible corrector que hagués pogut intervenir en l'edició i publicació final dels materials.

El mateix detallisme aplica als ms. 276-279. També en aquest cas coneixerem, de la mà de l'autor, les característiques fonètiques i morfològiques d'aquests testimonis, les errades atribuïbles als copistes i les errades de lectura dels editors —Sanchis Sivera i Gret Schib— o la influència de la normativa moderna aplicada per algun corrector.

No cal dir que l'atenció atorgada a les fonts de l'arxiu capitular de València es justifica per la quantitat de sermons que en procedeixen. Colomina és molt més concís en parlar d'altres fonts, com ara els sermons de Morella (p. 44-45), el sermó de Tolosa de Llenguadoc (p. 45-36),⁶ els sermons castellans (p. 46-47), el sermonari de Perusa —cedulari en llatí, però amb nombroses insercions textuals en català— o del Col·legi del Corpus Christi, el sermonari d'Aiora, el d'Avinyó o el de Pamplona, entre altres.

Acabada la revisió dels repertoris de sermons, Colomina entra ja, estrictament, en matèria i el que llavors desplega sens dubte palesa la magnitud de l'obra. La bastida temàtica que sosté el conjunt és de caire morfosintàctic: els epígrafs principals se centren en morfologia, però és indiscutible que la sintaxi també hi té cabuda, segons els temes, de manera més o menys evident. Només perquè el lector es faci una idea de l'amplitud temàtica resumeixo ací les línies generals de l'índex.

El tema amb què l'autor comença la descripció de la llengua dels sermons de fra Vicent és el de la flexió nominal, on es concentra en el gènere, el nombre i en les pervivències de nominatius llatins en alguns substantius i adjectius. Seguidament passem als determinants, quantificadors, preposicions, adverbis, flexió verbal, orde i concordança dels constituents —potser la part més estrictament lligada a la sintaxi, juntament amb algunes subseccions incloses en unitats com les dedicades, respectivament, a les preposicions o a la flexió verbal—, conjuncions i connectors parentètics, interjeccions i onomatopeies, formació de paraules —que inclou fraseologia i vocabularis temàtics—, toponímia i antroponímia. Heus ací, en unes poques ratlles i de manera simplificada, el ventall temàtic que abraça tot el primer volum de l'estudi de Colomina. Aturem-nos, però, en alguns punts.

És interessant veure com Colomina mira sempre de contrastar les informacions que troba en els sermons —sobre els diversos aspectes que va tractant— amb la realitat de la llengua o normativa actual. Així, per exemple, fa veure com en els sermons no es practica la distinció actual entre el masculí i el femení del mot *orde* (p. 55),⁷ que pren indistintament l'un o l'altre gènere, com documenta també amb

6. Convé aprofitar, com fa Colomina, totes les fonts de sermons, independentment de la llengua en què hagin estat redactats. Sorpren —com ja vaig fer veure en la meua recensió anterior (Ysern 2023: 465, n. 5)—, però, la justificació que dona en relació a aquesta peça: «Hem aprofitat a fons este sermó perquè està predicat en una varietat de la nostra mateixa llengua, i perquè completa la Quaresma de 1413 de la seu valentina.» Redactat així, sembla considerar l'occità i el català com una mateixa llengua —de la qual tots dos serien variants o varietats—, afirmació que no comparteixo.

7. Recordem que en català medieval l'única forma que pren aquesta paraula és *orde*, forma a la qual remetien, com a principal, el *DCVB* i el *DNV*, mentre que el *DIEC* estableix certes diferències semàntiques entre *ordre* i *orde*. Ultra el contrast entre les formes preferides, tots els diccionaris normatius diferencien certs semes segons el gènere.

altres mots, com ara *nívol*, *pols*, *sal*, *sang*, etc. L'oposició de gènere del mot *llum* (p. 54), en els sermons, funciona de manera inversa a com ho fa en la llengua normativa actual: el masculí es refereix a l'energia lumínica, mentre que el femení designa l'aparell que fa llum —opció admesa també pel *DNV*, però no pas pel *DIEC*. Potser, per pruija d'exactitud, l'autor estableix alguna diferenciació poc clara, com ara quan parla de substantius «morfològicament femenins però semànticament masculins» (p. 58), en referència a *bada*, *espia*, *guarda*, *talaia*, enquadrats en l'esfera militar. No aclareix l'autor quina importància té que siguin semànticament masculins. És l'esperable des de la perspectiva sociocultural del moment; tanmateix, allò significatiu és que eren exclusivament femenins, mentre que avui dia mots com *espia* o *guarda* poden marcar el gènere amb l'ajut de l'article —*un/una espia/guarda*, per exemple. Tanmateix, hi ha altres casos en què el comportament medieval és idèntic al de la llengua actual (cf. *GIEC*, §7.2.1.6; *GNV*, 10.1.3): per exemple, el fet que, en certes paraules, el femení designi un objecte de majors dimensions que el masculí —*anell/anella*, *llibrell/llibrella*, *pla/plana*, etc.— o marqui alguna altra especificitat semàntica —*crit/crida*, *portell/portella*, *fust/fusta*— (p. 60-62).

Encara que la idea de contrastar la llengua medieval i la moderna és bona i útil, a voltes caldria distingir més clarament entre l'ús modern de la llengua i la norma, que no sempre coincideix amb l'ús real, quotidià. Val la pena saber que, en determinades indicacions temporals, el català medieval solia prescindir de l'article, contràriament a l'ús actual —*a cap de vs. al cap de*— (p. 119), cosa que també es practicava en l'expressió de l'edat —*Es va casar a vint anys vs. Es va casar als vint anys*—, opció vigent encara a Catalunya (ibídem). També són interessants les oposicions entre certes estructures sintàctiques medievals amb els seus equivalents actuals (p. 837-845), com ara les construccions transitives de la llengua antiga que avui són intransitives (p. 837-838), del tipus «dejunar l'Advent» vs. «dejunar en advent», per citar només un exemple de l'ampli ventall de possibilitats. Igualment ofereix bones il·lustracions dels canvis respecte a la llengua antiga el contrast entre els esquemes d'ordenació dels elements oracionals propis d'aquesta amb els de la llengua d'ara (p. 901-908).

Tanmateix, no tots els contrastos entre la llengua d'ahir i la d'avui són igualment correctes. Així, per exemple, quan s'indica (p. 63) que *dot* és «de gènere variable en la llengua antiga i en la moderna», s'omet que cap dels diccionaris normatius no reconeix cap altre gènere que el masculí a aquest mot. Potser l'ús col·loquial femení és una supervivència medieval —si no és una influència del corresponent castellà *dote*, que també té doble gènere, però sembla ser més habitual en femení, segons confirma el *DPD*, s. v. Igualment, quan s'afirma que *pudent* o *lluente* són invariables en els sermons vicentins tot i que «la normativa actual [els] admet com a variables» (p. 67), hom és inexacte, atès que únicament el *DNV* reconeix el doble gènere a aquests adjectius —en el *DIEC* *lluente* i *pudenta* tenen altres significats ben diferents, no són mers femenins. El mateix passa quan es diu que *prim/-a* ha desaparegut de la llengua actual, fora d'excepcions com *matèria prima* (p. 174), per més que els diccionaris normatius parlin de *matèria primera*, no pas *prima*.⁸

El contrast entre els usos del català propis del passat i els de l'actualitat també planteja alguns problemes quant a la sintaxi verbal, almenys si hom prova de descriure les oposicions de manera massa rotunda o rígida. Així, sota l'epígraf de «Present de subjuntiu [en els sermons] per present d'indicatiu [en el català actual]» (p. 789), s'hi col·loca alguna oració que podria ser discutible. Per ventura «pochs són de tota esta gent que creguen que tu sies fill de Déu» seria, actualment, inviable en subjuntiu? No ho crec, com tampoc no ho crec respecte a «vol dir que com tots siam germans de hun pare» (ibídem), on, si de cas, l'únic que resulta estrany a la sensibilitat actual és l'ús de la conjunció «com» —tant fa si amb

8. No és mala idea reflexionar sobre la normativa actual a partir dels fets medievals, ja que és un exercici que pot ser enriquidor per al lector. En alguna ocasió, fins i tot, pot servir per a posar en evidència alguns descuits en la formulació de la norma que haurien de ser corregits. Per exemple, l'indefinit *qualsevulla* (p. 248), en la llengua dels sermons, és exactament equivalent a *qualsevol* i serveix, per tant, per als dos gèneres. És allò normal, lògic, en la llengua medieval i en la d'ara. Per això, sorprèn que la *GNV* (§ 19.2.1, p. 152) consideri *qualsevulla* com a femení de *qualsevol* quan afirma que «en la llengua antiga, *qualsevol* també admetia les formes femenines *qualsevulla* i *qualsevulla*, que en l'actualitat se senten com a arcaïques i molt formals».

indicatiu o subjuntiu. Sobta també que hom estableixi aquest tipus d'oposició entre el futur —en la llengua medieval— i el present de subjuntiu —en l'actual—, quan de fet la primera opció encara és un ús habitual.⁹ Una frase com (p. 790) «mas veus lo confort que dona als dexebles, ço és, als qui hauran viscut bé» sembla perfectament construïda sense haver de substituir-hi *hauran* per *hagin*.

Per tant, de vegades no són encertades aquesta mena d'oposicions, com veiem, i potser, en alguns moments, caldria haver buscat altres bastides positives. A més a més, les informacions contrastives poden sorprendre a voltes, per tal com no sempre es troben on són esperades. Per exemple, a les p. 121-125 es tracta el tema de l'article neutre *lo* sense cap esment complementari en referència a la normativa actual, que l'ha bandejat de l'ús formal i culte de la llengua, malgrat que ni la *GIEC* (§16.3.1.4, p. 588) ni la *GNV* (§ 15.5, p. 127-130) no s'estan de fer algun aclariment al respecte. O, en parlar de l'alternança entre les preposicions *a/en*, remarca com les dues preposicions alternen amb certa llibertat i flexibilitat en els sermons, tot i que «en la llengua actual s'han especialitzat regionalment» (p. 335). Aquesta darre- ra observació, d'entrada, no s'entén del tot, per tal com no queda clar si el marc referencial és el conjunt del català o només el propi del domini valencià. D'altra banda, la comparació seria més productiva si hom la feia en contrast amb la llengua normativa, la qual determina orientativament l'ús d'una o altra —i ja és ben flexible quant a aquest aspecte.¹⁰

Cal reconèixer, però, que els usos de les preposicions constitueixen sempre un tema molt complex i abstrús, on sovint hi ha solapaments i oscil·lacions que obliguen a dissenyar una normativa amb una bona dosi de ductilitat. Bon reflex d'aquesta dificultat són les més de dues-centes pàgines (p. 335-580) que dedica Colomina a descriure l'ús de les preposicions en els sermons vicentins, vuit seccions que abracen tota la casuística de l'alternança entre les preposicions *a/en* (p. 335-381), l'ús de la preposició *a* (p. 381-422), de la preposició *en* (p. 423-448), de la preposició *de* (p. 451-493), de les preposicions *ab* i *sens* (p. 495-506), de les preposicions *per* i *per a* (p. 507-531), de les preposicions *com a*, *fins* i *tro* (p. 531-546) i de la resta de preposicions, així com de determinats aspectes sintàctics del seu ús (p. 546-580).

Tradicionalment, a l'hora de parlar de la llengua dels sermons vicentins, hom sol insistir en la seva gran expressivitat, especialment palesa en l'abundant ús d'interjeccions i onomatopeies. No és d'estranyar, doncs, que Colomina hi pari esment (p. 959-994) i descrigui les dades pertinents amb cura i atenció. L'anàlisi de les interjeccions és summament interessant no tant per la quantitat d'unitats registrades, sinó per la varietat, per la riquesa semàntica que són capaces d'expressar. En aquesta esfera temàtica, tot i algunes possibles supervivències —per exemple la interjecció *guai* en la seva versió actual *uei* «com a expressió de sorpresa, desil·lusió i contrarietat» (p. 962)—, resulta molt més reveladora la quantitat d'exclamacions i onomatopeies desaparegudes, perdudes.

No vull acabar aquesta revisió —necessàriament superficial— de l'estudi lingüístic dels sermons vicentins sense al·ludir a la part, al meu parer, i potser més innovadora per tan poc com ha estat tractada en altres aportacions lligades, de lluny o de prop, a la llengua de la predicació de Ferrer: el capítol dit «Aproximació al lèxic vicentí» (p. 1047-1095). En aquesta secció, Colomina abraça des dels fragments en llatí inserits en els sermons catalans, juntament amb la presència d'altres llengües, fins al lèxic estric-

9. De fet, aquest ús és contemplat tant per la *GIEC* (§ 24.7.6, p. 939) com per la *GNV* (§ 28.5, p. 241), documentat amb nombrosos exemples.

10. La *GNV* mateixa (§ 26.3.1, p. 199-200) ja fa un parell d'observacions sobre aquest tema tan complex. D'entrada, indica que «l'ús de *a* s'ha generalitzat en la major part de l'àmbit lingüístic i, pel que fa al valencià, en alguns parlars septentrionals i meridionals», mentre que en la resta de parlars valencians «s'ha mantingut l'ús de *en*», diversitat que la norma ha provat d'homogeneïtzar en la mesura d'allò possible. De fet, torna a insistir-hi quasi a cada pas, en aquesta diversitat: «En els altres casos, l'ús més habitual és el de la preposició *en*, encara que hi ha parlars que també usen *a*». I, en determinats contextos, l'alternança i flexibilitat queden ben garantides: «En els contextos esmentats, l'ús de *en* i *a* alternava en la llengua antiga, i en els diferents parlars actuals presenta tendències diferents, de manera que en uns és majoritari l'ús de *en* i en altres l'ús de *a*. Tant una preposició com l'altra són acceptables, i, de fet, en la llengua literària no és estrany trobar-les amb una certa variació de caràcter estilístic.»

tament català, sense deixar d'oferir també «un tast» —aquest és el terme que hi emprà l'autor— de la seva fraseologia i unes mostres de vocabulari agrupat per camps semàntics —«vocabularis temàtics».

En realitat, la veu que parla en llatí no sempre és la de Déu «a través de les citacions bíbliques» (p. 1047), sinó, alhora, la de l'excel·lent intel·lectual universitari que també era mestre Vicent, com ens estan descobrint alguns investigadors.¹¹ Sigui com sigui, Colomina fa bé de parar esment en la presència del llatí tant quant a les citacions com quant a les anotacions marginals, que cal entendre més com a marques del complex món de la reportació que no pas com a «anotacions en llatí per als predicadors» (ibídem). En qualsevol cas, l'autor ens descriu l'alternança entre llatí i català (p. 1047-1051), així com també la presència de termes castellans i aragonesos (p. 1053-1054). Tanmateix, la secció més extensa és, lògicament, la dedicada al lèxic valencià dels sermons vicentins (p. 1055-1063), subclassificat en tres seccions: lèxic vicentí conservat a Catalunya, les Illes Balears i la Franja d'Aragó (p. 1056-1059), d'una banda; lèxic vicentí conservat en el valencià actual (p. 1059-1060), de l'altra, i, finalment, un petit espai dedicat al lèxic perdut —és a dir, no conservat enlloc. El tast de fraseologia suara esmentat (p. 1061-1063) inclou les «locucions oracionals» —en bona mesura refranys, parèmies, dites—, les locucions verbals —subclassificades estructuralment— i «locucions adverbials». Finalment, la secció dedicada al lèxic dels sermons vicentins es clou amb «Alguns vocabularis temàtics vicentins» (p. 1063-1095), on trobem classificacions de lèxic per determinats camps semàntics, com ara agricultura, alimentació, anatomia humana i animal, armament, astronomia, astrologia, cavalleries i bèsties de càrrega, comerç, construcció, cosmètica, dret i justícia, economia, escriptura, filosofia, fisiologia, gramàtica, indumentària, malalties, matrimoni, medicina, pecats, sexualitat o zoologia, entre molts altres.

Però, si ens hem de referir al vocabulari dels sermons vicentins, sens dubte el millor és atendre el segon volum de l'obra objecte d'aquesta ressenya, dedicat plenament al lèxic i, de fet, subtítulat com *Diccionari integral*. En principi, d'acord amb el seu títol, el diccionari inclou tot el cabal de vocabulari —i de fraseologia, segons declara l'autor mateix— dels sermons de Vicent Ferrer. Tanmateix Colomina declara que, contràriament al que aplica al lèxic dels manuscrits de València i de Morella, «no he donat entrada, en canvi, a les variants fonètiques dels manuscrits barcelonins ni del sermó tolosà, perquè representen modalitats dels copistes clarament no valencianes (català oriental, català septentrional i llenguadocià amb trets llemosins)» (*Dicc.*, p. 9). Val a dir que sobta aquesta decisió: si deixem de banda el cas del sermó tolosà, escrit en llenguadocià —i, per tant, no en català—, la resta de variants haurien d'haver-se integrat necessàriament en el mateix *corpus*. Per ventura no es tracta de variants dins de la mateixa llengua? Després, ja es podria discutir la conveniència d'agrupar o no totes les variants d'una paraula concreta sota una única entrada, però no hi ha cap motiu filològicament acceptable per separar les variants que indica —fora de l'escrit en llenguadocià, per raons òbvies, com ja he dit més amunt— respecte de les valencianes. Fet i fet, quina importància té la presumpta valencianitat de determinats mots i variants, i més encara en l'època medieval, per a convertir-la en filtre d'admissió o rebuig de determinades formes?

D'altra banda, també cal fer una remarca sobre l'ordenació de les entrades del diccionari: hom ha optat per una ordenació de les paraules començades per *lll* que entrebanca llur localització. Per explicar-ho amb un exemple només: per què *laic*, *laical* o *lairó*, ha d'anar entre *llajús* i *llambre*? De fet, si mirem l'inici de l'apartat dedicat a la lletra *ela*, veurem que, després de *la*, passa a *lla* i, tot seguit, a *laborar*. O *lacerar* apareix després de *llaç*; *letícia*, entre *lletgea* i *lletjament*; *legació* apareix després de *lleer* o, *lepra*, després de *llépol*. Quin és el motiu d'aquesta (des)ordenació tan sorprenent com enterbolidora? Ja fa temps que és tradicional en els nostres repertoris lexicogràfics situar la *ella* en l'ordre que li correspon dins del conjunt d'entrades començades per *ela* —n'hi ha alguna excepció, com el *DCVB*, on la *ella* obre una secció independent. És ben de plànyer aquest desori, perquè a voltes costa un esforç considerable trobar certs vocables.

11. Remeto, per exemple, al treball de Rubio (2019).

Hi ha algun problema més, que vull tractar, que també entorpeix el maneig del diccionari. En la p. 613 de l'estudi lingüístic trobem un seguit de mots encasellats sota l'epígraf *llassús*, adverbí que significa 'allà dalt' i que pot presentar-se també com *lleixús*. Si acudim al diccionari, veurem que *llassús* remet a *lleissús* i *lleixús*. Curiosament, *lleissús* no l'he sabut trobar en el cos del diccionari (on de *lleig* es passa a *lleit*). La forma *lleixús* sí que s'hi troba i remet a l'epígraf de l'estudi gramatical on es tracta la forma *llassús*. Em pregunto per què en la primera entrada no es remet també al punt corresponent de l'estudi gramatical, per què hi manca un dels termes al qual hom havia enviat el lector, per què arribem a una quasi circularitat, trencada únicament per la remissió al primer volum i, sobretot, per què enlloc no es dona el significat del mot en qüestió —almenys en una de les entrades, a la qual es pugui enviar el lector.

Cal dir que els laberints així ens els trobem amb més freqüència del que hom esperaria. Un altre exemple: l'adverbí *llajós*, que significa 'allà avall', el trobem a les p. 616-617 de l'estudi gramatical, però no l'he sabut trobar al diccionari, on sí hi és la forma *llajús*, que remet a *llejós*, on, efectivament, sí trobem la remissió a l'epígraf sota el qual s'encabeix *llajós*. En aquest cas sobta que el vocable guia de l'estudi gramatical sigui, precisament, el que resulta introbable —si no vaig errat o no m'hi he perdut. I, de nou, el significat cal anar a buscar-lo al primer volum del treball.

La necessitat de recórrer a l'estudi lingüístic per a conèixer el significat d'una paraula s'esdevé amb tots els mots que podríem qualificar de gramaticals: adverbis, pronoms, preposicions, conjuncions, etc. Podríem pensar que és per la gran quantitat d'informació que s'hi dona, en el volum d'estudi, però en realitat el que abunda en el primer volum és, sobretot en alguns casos, l'exemplificació. El significat s'hauria pogut sintetitzar perfectament en el cos del diccionari —com és pràctica habitual en la majoria de diccionaris—, remetent al lloc adient del primer volum només per a ampliar i enriquir la informació bàsica. Crec que, així, l'usuari final de l'obra hauria eixit beneficiat ja que, al diccionari mateix, hauria tingut la informació completa i el recurs al primer volum no seria imprescindible. Sobre l'exemplificació, hi tornaré més avall.

Observeu que parlo de l'usuari final per tal com, des de les primeres ratlles d'aquesta nota, he optat per aquesta perspectiva. Com a tal, poso ara un cas relacionat amb la meua pròpia dedicació als sermons vicentins, derivat de quan vaig traduir-ne al castellà una selecció i reaparegut en un treball, d'autoria compartida, ara en premsa. Em refereixo a la forma *acordà's* lligada a un mestre de teologia, expert en lògica, que, en una greu malaltia, està en conflicte amb els dimonis que se'l volen endur. En un moment donat llegim —com recull l'autor en el diccionari— que el malalt «acordà's e dix». Colomina, s. v. *acordar*, interpreta *acordar-se* com: «Acceptar l'opinió del contrari en una disputa», significat perfectament correcte, si no fos perquè els contraris són els dimonis —millor no *acordar-s'hi*, doncs. Crec que és molt més adient interpretar tal forma com «es despertà» o, potser millor encara, «va tornar en si», sentit no documentat en català per a aquest verb, però que pot derivar de la interferència amb la versió en castellà d'aquest sermó, on llegim «*acordó e dixo*» (Càtedra 1994: 308, l. 182).¹² Amb aquesta mostra pretenc únicament fer veure una realitat que convé no oblidar: els sermons vicentins, com bé ha sabut veure Colomina en la descripció del *corpus* emprat, necessiten ser reeditats a fons. Ja s'estan fent edicions competents, però precisament els de la Quaresma i la resta de l'Arxiu de la Seu de València encara estan esperant.¹³ Lògicament, un treball com el que ens ofereix ací Colomina hauria d'haver-se basat en edicions ben establertes —però encara no és el cas.

En algun moment, més amunt, he al·ludit a la meticulositat i el detallisme com a qualitats remarcables al llarg de l'obra. Tanmateix, totes les virtuts poden, passats certs límits, esdevenir vicis —perdoneu si aplico a un treball filològic una valoració que gairebé sembla de predicador medieval. El vici oposat a l'esmentada virtut es diu prolixitat. I de prolixitat, ai las!, l'aportació Colomina en té més del que, com a lector/beneficiari d'una obra així, m'hauria agradat trobar-hi. De fet, hi ha moments en que

12. Convé tenir present ací el DCECH, s. v. *acordar II*, definit com «*volver uno en su juicio*» o també «*despertar, caer en la cuenta*».

13. A dir ver, una aportació com la de Hauf / Rubio / Aguilar (2020-2021) nodreix, respecte a alguns dels manuscrits suara esmentats, les millors esperances i mostren la gran qualitat de l'edició *in fieri*.

hom sembla estar llegint un diccionari acompanyat no tant d'un estudi lingüístic sinó, més aviat, d'una base de dades convertida en paper. Té sentit, per exemple, que l'autor dediqui tretze pàgines (p. 796-809) a enumerar llistes inacabables d'infinitiu? No s'hauria pogut reduir a unes poques mostres per cada tipus de la taxonomia bastida, tot incidint potser una mica més en la «singularitat de la llengua popular vicentina» (p. 809) que és l'infinitiu amb valor d'imperatiu? El mateix diria del capítol 35, dedicat a la formació de paraules (p. 995-1046). Igualment, en el capítol dedicat al lèxic, que és, al meu parer, una de les seccions més vistents i interessants de l'obra, quin sentit tenen els «vocabularis temàtics vicentins» (p. 1063-1095)?

I si anem al diccionari, també hi trobarem símptomes, senyals del que comento. Per exemple, *s. v. möller*, 'muller', del diccionari trobem la mateixa explicació i els mateixos exemples que a la p. 98 en l'epígraf «Möller vs. muller». Realment calia repetir-ho? Diria que calia triar entre un lloc i l'altre —m'abstindré de reflexionar sobre quina hauria estat la millor estratègia, perquè és una decisió tan difícil com, crec, obligatòria. El mateix s'esdevé amb la forma *pestre*, 'prevere', que, al diccionari (*s. v.*) duu la mateixa informació que en l'estudi lingüístic (p. 98) —per ser exactes, en l'estudi se n'hi afegeix un exemple més. Evidentment, quan es tracta de mots amb definicions més esteses, la coincidència entre els exemples citats al diccionari i a l'estudi és menor, però les explicacions tècniques tendeixen a repetir-se. Comproveu-ho amb paraules com *sènyer* o *senyor* (p. 99), tot i que, en aquest cas, sortosament, el segon terme, en el diccionari, és acompanyat d'una gran riquesa d'usos i de fraseologia que no es troba en l'estudi introductori.

Comptat i debatut, doncs, crec que el diccionari guanyaria molt si es completés —com he observat adés— amb el significat dels mots gramaticals i, al seu torn, l'estudi lingüístic, si es reduís al que és esperable com a presentació panoràmica dels aspectes rellevants i dels resultats més innovadors de la investigació, amb l'afegit d'un bon índex analític. Totes dues parts haurien de ser complementàries i estar íntimament relacionades, però sense duplicitats com les adés indicades. Val a dir que també seria interessant i profitós si hi hagués una mica més de carn filològica en forma de reflexió i informació sobre els aspectes tractats, cosa que combatria la sensació d'excessiva acumulació de dades escarides. Quan Colomina estudia el paradigma de l'article —i m'hi refereixo a tall d'exemple— no s'està de comentar i explicar l'origen de les diverses variants tractades (p. 109, 110),¹⁴ com també fa en altres moments. El que predomina, però, és la dada rònega, inserida en el seu context oracional.

És difícil ressenyar un treball que, en si mateix, es pot qualificar de monumental. Monumental no pas sols per la grandària, sinó sobretot per l'esforç, la tenacitat i la dedicació que hi ha al darrere i que han permès a l'autor d'enfrontar-se a uns textos que són tan apassionants com plens —encara— de repetes. Per això m'és inevitable sentir admiració pel projecte emprès i acabat —el respecte cal suposar-lo sempre com a cosa prèvia. En tot moment, al llarg d'aquestes pàgines, he mirat de valorar l'obra com el que és: un instrument, un estri, com he assenyalat més amunt.

No cal dir que l'aportació essencial, la més útil, i la que agraeixo particularment en tant que lector dels sermons vicentins, és el diccionari. La tradició dels diccionaris d'autor —és a dir, centrats en un autor o en una obra concreta— no és tan conreada en la nostra tradició filològica. Aquesta és, en aquest sentit, una aportació de la màxima utilitat —utilitat que creixerà si tot aquest cabal informatiu acaba recollit en alguna base de dades pública, oberta— i que, sens dubte, supera el benemèrit *Vocabulari de sant Vicent Ferrer* que aportà Gret Schib fa ja mig segle, poc ça, poc lla.

14. Precisament en referència a l'article lleigeixo (p. 109) que: «L'orige d'estes variants *el* i *els*...». Cito l'inici d'aquesta frase només perquè em sorprèn trobar en diversos moments de l'estudi de Colomina formes lèxiques i gràfiques que es mouen gairebé al límit de la normativa habitual fixada per l'AVL. De fet, el *DNV* qualifica el mot *orige* per *origen* de colloquialisme. També hi trobarem *numeros* (p. 833), forma no recollida per cap dels diccionaris normatius; *reconstruïx* (p. 776, 774), *pervixcut* (p. 780), *acomplixca* (p. 979), formes totes elles que la *GNV* ni tan sols inclou en els seus paradigmes, sinó que es limita a assenyalar que tenen certa tradició: «La consonant *s* del grup -sc (o -squ-) es pronuncia habitualment com a palatal [ʃ], pronunciació que ha tingut una important tradició escrita (-xc-, -xq-)» (*DNV*, *s. v.* 'construir').

Acabo la present nota amb la sensació que encara hi ha molt a dir. I és lògic. És el que passa quan hom intenta comentar treballs d'aquesta empena i força. Espero que, almenys, hagi pogut acomplir la tasca més important d'aquesta recensió: la de cridar l'atenció del lector vers una obra sens dubte fonamental per als qui ens interessem per la predicació vicentina i volem moure'ns ben segurs i protegits per textos tan rics com complexos.

Josep-A. YSERN LAGARDA
Universidad Nacional de Educación a Distancia

Abreviatures

- DCECH: COROMINAS, Joan / PASCUAL, José A. (1991-1997): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Editorial Gredos, 6 vol.
- DCVB: *Diccionari català-valencià-balear* [<https://dcvb.iec.cat>].
- DIEC: *Diccionari de la Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans* [<https://dlc.iec.cat>].
- DNV: *Diccionari Normatiu Valencià* [<https://www.avl.gva.es/lexicval/>].
- DPD: *Diccionario Panhispánico de Dudas* [<https://www.rae.es/dpd/>].
- GIEC: *Gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans* [<https://giec.iec.cat>] = *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC, 2016.
- GNV: *Gramàtica Normativa Valenciana* [<https://www.avl.gva.es/gnv/busador.jsp>] = *Gramàtica Normativa Valenciana*. València: AVL, «Textos normatius», 2006.

Bibliografia citada

- CÀTEDRA, Pedro M. (1994): *Sermón, sociedad y literatura en la Edad Media*. Salamanca: Junta de Castilla y León - Consejería de Cultura y Turismo.
- COLOMINA, Jordi (2019): «La llengua dels sermons valencians de sant Vicent Ferrer», *Revista valenciana de filologia*, 3, p. 103-125.
- COLOMINA, Jordi (2021): «Les llengües dels sermons vicentins», dins HAUF, Albert G. / GIMENO, Francisco M. (ed.): *Vicent Ferrer. Projectió europea d'un sant valencià*. València: Universitat de València / Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 205-246.
- FERRER, Vicent (1932-1988) = *Sant Vicent Ferrer, Sermons*, ed. de Josep Sanchis Sivera (vol. I-II) i Gret Schib (vol. III-VI). Barcelona: Barcino.
- HAUF, Albert / RUBIO, Josep Enric / AGUILAR, Josep Antoni (2020-2021): «Cap a una nova edició filològica dels Sermons de Quaresma de Vicent Ferrer (València 1413): Una primera mostra», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 33, p. 205-279.
- MARTÍNEZ, Tomàs (2019): «Sobre la reportació de la Quaresma de 1413 i altres qüestions complementàries», *Anuario de estudios medievales*, 49/1, p. 215-241.
- RUBIO, Josep Enric (2019): «Una qüestió de lògica en un sermó de sant Vicent Ferrer. El tractat *De suppositionibus* com a eina interpretativa», *Anuario de estudios medievales*, 49/1, p. 243-259.
- YSERN, Josep-A. (2015): *Como una red. Sermones de Vicent Ferrer*. València: PUV.
- YSERN, Josep-A. (2023): Recensió a *Estudis Romànics* (vol. 45, 2023: 462-467) de HAUF, Albert G. / GIMENO, Francisco M. (2021) (ed.): *Vicent Ferrer. Projectió europea d'un sant valencià*. València: Universitat de València / Acadèmia Valenciana de la Llengua.